

ՄԵՐՁԱՎՈՐ ԱՐԵՎԵԼՔ

ԱՐԱՔՍ ՓԱՇԱՅԱՆ

«ԾԱՂՐԱՆԿԱՐԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ». ՊԱՅՔԱՐ ԳԼՈՒԲԱԼ ԱՐԺԵՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

2006 թ. հունվար-փետրվար ամիսներին սկիզբ առած «ծաղրանկարային պատերազմը» կապված էր 2005 թ. սեպտեմբերի 30-ին Դանիայի ազգային թերթերից մեկի՝ Յիլանդս-փոսթենի (Jyllands-Posten)¹ «Մուհամեդի երեսը» խորագրով հրապարակման հետ²: Դրանում քննարկված էր արդի իրողությունների, մասնավորապես արևմտյան ժողովրդավարության նկատմամբ իսլամական ժխտողական մոտեցումների հարցը, որը, ինչպես նշում էր թերթի խմբագրությունը, նպատակ ուներ նպաստել խնդրի շուրջ բանավեճի ծավալմանը: Հոդվածի գեղարվեստական ձևավորումը ներկայացված էր Մուհամեդ մարգարեի կերպարի մոտիվներով արված 12 ծաղ-

¹ Յիլանդս-փոսթենը (ամբողջական անվանումն է՝ Morgenavisen Jyllands-Posten) հիմնադրվել է 1871 թ. (կայքում այս թիվն է գրված): Թերթի առաջին համարը լույս է տեսել նույն թվականի հոկտեմբերի 2-ին: Դանիայի ամենամեծ տպագրություն և սպառում ունեցող թերթերից մեկն է: Համարվում է անկախ, ազատական և աջ հայացքներ ունեցող թերթ: Պաշտոնական կայքէջն է՝ <http://jyllands-posten.dk/>

² Cartoons of Muhammad, <http://www.aina.org/releases/20060201143237.htm>

րանկարով³, որոնցում իսլամի հիմնադիրը պատկերված էր վանող արտաքինով⁴:

Ծաղրանկարների հրապարակումը Դանիայի մուսուլմանների շրջանում ընդհանուր առմամբ բացասականորեն ընկալվեց: Սակայն խնդրին առաջինն արձագանքեցին սուննի և արաբական ծագում ունեցող մի քանի իմամներ՝ կատարվածը մեկնաբանելով սուննի իսլամի տեսանկյունից: Ըստ այդմ՝ արգելվում է պատկերել թե՛ մարդկանց ու կենդանիներին և թե՛ իսլամի մարգարեին: Քննադատները ծաղրանկարները համարեցին իսլամատյացության և ռասայականության դրսևորում, որ նպատակ ուներ նվաստացնել մուսուլմաններին, վիրավորել նրանց կրոնական զգացմունքները⁵: Հոկտեմբերի 8-ին դանիական մուսուլմանական մի քանի խմբեր Յիլանդս-փոսթենից պահանջեցին ներողություն խնդրել, իսկ դանիական կառավարությունից՝ այդ ուղղությամբ համապատասխան միջոցներ ձեռնարկել: Սակայն թե՛ թերթի խմբագրակազմը, որն, ի դեպ, բազմաթիվ սպառնալից նամակներ ստացավ տեղացի մուսուլմաններից, թե՛ դանիական կառավարությունը, հետևողականորեն պաշտպանեցին ազատ խոսքի իրավունքը⁶:

Դանիայում մեծ տեղ է տրվում ոչ միայն մամուլի ազատությանը, այլև քաղաքացիական իրավունքներին: «Լրագրողներ առանց սահմանների» կազմակերպության 2005 թ. հրապարակած մամուլի ազատության ինդեքսի տվյալներով Դանիան համարվել է մամուլի ազատությունը պաշտպանող առաջատար երկիր՝ տեղ գտնելով առաջին հորիզոնականում⁷:

Նշենք, որ իսլամը Դանիայի երկրորդ ամենամեծ կրոնն է: Մուսուլմանները կենտրոնացած են հիմնականում մեծ քաղաքներում՝

³ Ծաղրանկարների մեթոդաբանական վերլուծությունը տես Marion G. Müller, Esra Özcan, The Political Iconography of Muhammad Cartoons: Understanding Cultural Conflict and Political Action, Political Science and Politics, April 2007, http://www.apsanet.org/imgtest/PSApr07Muller_Ozcan.pdf

⁴ Ծաղրանկարներում իսլամի մարգարեն մոայլ և անհրապույր հայացք ունի, մուգ և անխնամ մորուք, հաստ ունքեր:

⁵ Weiner E., Why Cartoons of the Prophet Insult Muslims, <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=5196323>

⁶ Ammitzbøll P., L. Vidino, After the Danish Cartoon Controversy, Middle East Quarterly Winter 2007, pp. 3-11, http://www.meforum.org/1437/after-the-danish-cartoon-controversy#_ftn24

⁷ Press Freedom Index 2005, <http://en.rsf.org/press-freedom-index-2005,549.html>

Կոպենհագենում, Օդենսում և Աարհուսում⁸: ԱՄՆ-ի պետքարտուղարության տվյալներով՝ Դանիայի 5,4 միլիոն բնակչության 3.7 տոկոսը մուսուլմաններ են (մոտ 210.000 մարդ): Այս հարցի վերաբերյալ կան նաև այլ ուսումնասիրություններ, հրապարակվել են թե՛ ավելի նվազ, թե՛ ավելի բարձր թվեր⁹:

Դանիայում մուսուլմանների՝ որպես աշխատանքային ներգաղթյալների հոսքը հիմնականում սկսվել է 1960-ականների վերջերից, շարունակվել 1980-90-ականներին Մերձավոր Արևելքից և այլ շրջաններից (Իրանից, Լիբանանից, Պաղեստինից, Մարոկոյից, Թուրքիայից, Իրաքից, Սոմալիից, Պակիստանից, Բոսնիայից և այլն): Դանիայում մուսուլմանական առանձին շրջանակներում իսլամական նոր ինքնության և արմատական մոտեցումների ձևավորմանն ու ամրապնդմանը նպաստել է նաև միջազգային իսլամական քարոզչական կազմակերպությունների գործունեությունը¹⁰: Տարիների ընթացքում նաև բազմաթիվ դանիացիներ իսլամ են ընդունել¹¹:

Ժամանակի ընթացքում, ունենալով նաև կառավարության աջակցությունը, մուսուլմանները հիմնել են սեփական համայնքային կառույցները, այդ թվում՝ մզկիթներ¹²: Դանիայում ընդհանուր առմամբ առկա են մուսուլմանական համայնքներին առնչվող այն խնդիրները, ինչ որ Արևմտյան Եվրոպայում՝ կապված կրոնական իրավունքների ընդլայնման և իսլամի ինստիտու-

⁸ Denmark, Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, International Religious Freedom Report 2009, October 26, 2009, <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2009/127307.htm>

⁹ Brian Arly Jacobsen, Muslims in Denmark: A Critical Evaluation of Estimation, Islam in Denmark. The Challenge of Diversity. Published by Lexington Book, edited by Jørgen S. Nielsen, UK, 2012, http://books.google.am/books?id=TVohQNHA48cC&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false; Population in Denmark, <http://www.dst.dk/en/Statistik/emner/befolkning-og-befolkningsfremskrivning/folketal.aspx>

¹⁰ Եվրոպայում և աշխարհի տարբեր հատվածներում իսլամի արմատական գաղափարների ամրապնդման գործում բացառիկ դերակատարություն են ունեցել և ունեն առանձին մուսուլմանական երկրներ, որոնց մեջ առանձնապես է սալաֆիականություն արտահանող ամենամեծ պետություն համարվող Սաուդյան Արաբիան՝ իր իսկ կողմից ստեղծված միջազգային քարոզչական կառույցների միջոցով:

¹¹ Jørgen Bæk Simensen, Denmark, Islam and Muslims: Socioeconomic Dynamics and the Art of Becoming, Islam in Denmark. The Challenge of Diversity. Published by Lexington Book, edited by Jørgen S. Nielsen, UK, 2012, http://books.google.am/books?id=TVohQNHA48cC&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

¹² Lene Kuhle, Mosques and Organisations, Islam in Denmark. The Challenge of Diversity. Published by Lexington Book, edited by Jørgen S. Nielsen, UK, 2012.

ցիոնալացման պահանջների հետ: Մասնավորապես մուսուլմանական ներգաղթի և իսլամի ընդլայնման դեմ ակտիվ է գործել աջ ուղղվածությամբ Դանիայի ժողովրդական կուսակցությունը¹³: Իր հերթին, դանիական կառավարությանը մտահոգում են անվտանգության խնդիրները, մասնավորապես իսլամական շրջանակներից եկող մարտահրավերները¹⁴, մանավանդ որ Դանիայի մուսուլմանական համայնքներում առկա են նաև ծայրահեղական տրամադրություններ¹⁵:

Հատկանշական է, որ ծաղրանկարների հրապարակումից մի քանի շաբաթ անց՝ հոկտեմբերի 17-ին, դրանք արտատպեց եգիպտական Ալ-Ֆաշր (եգիպտական արտասանությամբ՝ Ալ-Ֆագր) թերթը: Դրանից առաջ՝ հոկտեմբերի 13-ին, դրանք արտատպել էր ինդոնեզական Rakyat Merdeka կայքէջը, որի խմբագրին զարմացրել էր այն հանգամանքը, որ վիրավորական համարվող ծաղրանկարների արտատպումը գրեթե արձագանք չէր գտել¹⁶: Իրականում մի քանի ամիս պահանջվեց, որպեսզի ծաղրանկարները միջազգային արձագանք ստանան:

Ծաղրանկարային բանավեճի նախաձեռնողները շուտով ստեղծեցին հանձնախումբ, մշակեցին 11 կետից կազմված գործողությունների ծրագիր, որը նպատակ ուներ միջազգային հնչեղություն տալ խնդրին՝ կազմակերպել տարաբնույթ բողոքի միջոցառումներ թե՛ Դանիայում, թե՛ դրա սահմաններից դուրս, թերթի դեմ դատ բացել, կապ հաստատել քաղաքական, հասարակական ու կրոնական գործիչների ու դիվանագետների հետ: Նախաձեռնության հանգուցային դեմքերից էին լիբանանյան ծագումով շեյխ Ռայիդ Հուլեյիլը՝ հանձնախմբի ղեկավարը, և պաղեստինյան ծագումով իմամ Ահմադ Աբու Լաբանը: Լիբանանյան ծագումով մեկ այլ գործիչ՝ Ահմադ Աքարին՝ Աարիուս քաղաքից,

¹³ Anti-Immigration Parties in Denmark and Norway: The Progress Parties and the Danish People's Parties, http://vbn.aau.dk/files/93212/35031999_4.pdf

¹⁴ Canwal Sheikh M., M.Crone, Muslims as a Danish Security Issue, Islam in Denmark. The Challenge of Diversity. Published by Lexington Book, edited by Jørgen S. Nielsen, UK, 2012.

¹⁵ Sŕu Michael Taarnby Jensen, Jihad in Denmark, An Overview and Analysis of Jihadi Activity in Denmark 1990-2006, <http://subweb.diis.dk/graphics/Publications/WP2006/WP%202006-35%20til%20web.pdf>

¹⁶ Shadid A., Sullivan K., Anatomy of the Cartoon Protest Movement, Washington Post Foreign Service, Thursday, February 16, 2006, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/02/15/AR2006021502865.html>

դարձավ խմբի խոսնակը: Շուտով կազմվեց Աքարի-Լաբան՝ 43 էջանոց թղթապանակը¹⁷:

2005 թ. հոկտեմբերի 12-ին հանձնախումբը բողոքագրեր ուղարկեց Դանիայում հավատարմագրված մի շարք երկրների դիվանագիտական ներկայացուցիչներին՝ խնդրելով աջակցել, որպեսզի թերթի խմբագրությունը ներողություն խնդրի: Դրանից առաջ հանձնախումբը հավաքել էր 17 000 ստորագրություն խնդիրը բողոքարկելու համար¹⁸:

Հոկտեմբերի 14-ին Կոպենհագենում տեղի ունեցավ բողոքի խաղաղ ցույց մոտ 3500 ցուցարարների մասնակցությամբ, ովքեր թերթից պահանջում էին ներողություն խնդրել¹⁹: Հետաքրքիր է այն փաստը, որ դանիացի մուսուլմաններից շատերը, ովքեր չափավոր հայացքներ ունեին, չմասնակցեցին բողոքի գործողություններին: Հետագայում՝ 2006 թ. հունվարի 16-ին, Յիլանդս-փոսթենն իր առաջին էջում հրապարակեց դանիացի քառասունինը մուսուլմանների հայտարարությունը, որում նրանք հավանության չէին արժանացրել իմամների գործունեությունը և դեմ էին մուսուլմանական համայնքի անունից միանշանակ հանդես գալու նրանց մտադրությանը²⁰:

2005 թ. հոկտեմբերի 20-ին մուսուլմանական մեծամասնություն ունեցող երկրների տասնմեկ դեսպաններ Թուրքիայից, Սաուդյան Արաբիայից, Պակիստանից, Իրանից, Ինդոնեզիայից, Ալժիրից, Բոսնիայից և Հերցեգովինայից, Լիբիայից, Մարոկոյից, Եգիպտոսից, նաև՝ Պաղեստինյան Ինքնավարությունից Եգիպտոսի դեսպան Մունա Օմար Աթիայի գլխավորությամբ հանդիպում խնդրեցին Դանիայի վարչապետ Անդերս Ֆոգ Ռասմուսենից՝ քննարկելու հրապարակման վերաբերյալ կառավարության դիրքորոշումը²¹:

¹⁷ Հատկանշական է, որ թղթապանակում ընդգրկվեցին նաև այլ ծաղրանկարներ, որոնք Յիլանդս-փոսթենի հետ կապ չունեին:

¹⁸ Anatomy of the Cartoon Protest Movement, http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/02/15/AR2006021502865_2.html

¹⁹ Arsenault A., Sh.Powers, The Danish Cartoon Crisis: The Import and Impact of Public Diplomacy, USC Center of Public Diplomacy, http://www.academia.edu/426018/The_Danish_Cartoon_Crisis_The_Import_and_Impact_of_Public_Diplomacy

²⁰ Ammitzbøll P., Vidino L., After the Danish Cartoon Controversy, Middle East Quarterly Winter 2007, pp. 3-11, http://www.meforum.org/1437/after-the-danish-cartoon-controversy#_ftn24

²¹ Ammitzbøll P., Vidino L., After the Danish Cartoon Controversy, Middle East Quarterly Winter 2007, pp. 3-11, http://www.meforum.org/1437/after-the-danish-cartoon-controversy#_ftn24

Ռասմուսենը, սակայն, հրաժարվեց հանդիպել դեսպաններին՝ գերադասելով նրանց գրավոր պատասխանել²²: 2005 թ. հոկտեմբերի 21-ին թվագրված նամակում մասնավորապես նշված էր, որ դանիական հասարակությունը հիմնված է խոսքի ազատության, կրոնական հանդուրժողականության և հավասար կրոնական չափորոշիչների վրա, սակայն դանիական կառավարությունը որևէ լծակ չունի ազդելու մամուլի վրա: Նամակում նաև խոսվում էր այն մասին, որ դանիական օրենսդրությունն, այնուամենայնիվ, արգելում է խտրականությունն ու կրոնապաշտությունը: Դանիայի վարչապետն ակնարկում էր, որ տուժող կողմը կարող էր բողոքարկել հարցը դատարանում²³:

Առաջադրված խնդիրների լուծման հարցում չարձանագրելով շոշափելի արդյունքներ՝ Աբու Լաբանը հայտարարեց, որ իրենք ծրագրել են ընդլայնել գործողությունները, որպեսզի դանիական կառավարությունը գիտակցի, որ վիրավորել են ոչ միայն Դանիայի, այլև ամբողջ աշխարհի մուսուլմաններին²⁴: Օրակարգ մտավ երկու պատվիրակությունների՝ Մերձավոր Արևելք ուղևորությունների ծրագիրը՝ ծաղրանկարների թեման արաբական-իսլամական շրջանակներում բարձրացնելու նպատակով: Շրջագայությունը սկսվեց 2005 թ. դեկտեմբերի սկզբին: Պատվիրակները եղան Եգիպտոսում, Լիբանանում, Թուրքիայում, Սիրիայում, Տոնգի արաբական երկրներում, հանդիպեցին քաղաքական և կրոնական գործիչների ու մամուլի ներկայացուցիչների հետ: Արդյունքում, Աբարի-Լաբան թղթապանակը 2005 թ. դեկտեմբերի սկզբներին ներկայացվեց իսլամական աշխարհի բարձրագույն քաղաքական մարմնի՝ Իսլամական համագործակցության կազմակերպությանը (ԻՀԿ): Դեկտեմբերի 7-ին ԻՀԿ Մեքքայի արտահերթ գագաթնաժողովն ընդունեց ծաղրանկարների հրապարակման փաստը դատապարտող բանաձև և բողոքարկեց խնդիրը ՄԱԿում: Ի դեպ, գագաթնաժողովի օրակարգի հիմնական խնդիրներից մեկը կապված էր սուննի-շիա արդի հակամարտության հետ, սակայն ծաղրանկարների թեման այն երկրորդական դարձրեց՝ ստիպելով իսլամական պետությունների ղեկավարներին մտահոգվել «իսլամի և մուսուլմանների նկատմամբ աճող ատելության

²² Official Response to Ambassadors from A. F. Rasmussen, <http://web.archive.org/web/20060219083657/http://gfx-master.tv2.dk/images/Nyhederne/Pdf/side3.pdf>

²³ Նույն տեղում:

²⁴ Harrison F., Danish Muslims in Cartoon protest, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7247817.stm>
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7247817.stm>

փաստի առիթով»²⁵: ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների հանձնախումբը դանիական կառավարությունից պահանջեց կատարվածի վերաբերյալ բացատրություն տալ²⁶: 2005 թ. դեկտեմբերի 29-ին Արաբական պետությունների լիգայի (ԱՊԼ) արտաքին գործերի նախարարների կոնֆերանսը դատապարտեց ծաղրանկարների հրապարակման փաստը և դանիական կառավարությանը²⁷: ԱՊԼ-ն նշված թեմային անդրադարձավ նաև 2006 թ. փետրվարին Թունիսում, որի ընթացքում ԱՊԼ գլխավոր քարտուղար Ամր Մուսան քննադատեց ընդհանրապես եվրոպական մամուլի չափորոշիչները²⁸:

Իսլամական համագործակցության կազմակերպության դիրքորոշումը նպաստեց հարցի միջազգայնացմանը²⁹: Ոչ պակաս նպաստավոր դարձավ արաբական-իսլամական աշխարհի ամենահեղինակավոր հեռուստատեսային քարոզիչներից մեկը՝ արմատական հայացքներ ունեցող իսլամիստ շեյխ Յուսուֆ Ալ-Կարդավին, ով, ելույթ ունենալով քաթարական Ալ-Ջազիրա հեռուստաալիքով, մուսուլմաններին կոչ արեց ընդվզելու կատարվածի դեմ³⁰: Քարոզարշավն, ի դեպ, անցավ ոչ առանց սադրանքների: Աբու Լաբանը հայտարարեց, որ Դանիայում պատրաստվում են այրելու Ղուրանի օրինակները³¹:

Փաստացիորեն, ծաղրանկարների հրապարակումից արդեն ամիսներ անց ողջ աշխարհում սկիզբ առավ բողոքի անախադեպ ալիք, որն ուղեկցվեց բռնություններով³²: Ճգնաժամն իր գագաթնակետին հասավ 2006 թ. հունվար-փետրվար ամիսներին՝ լայնորեն լուսաբանվելով միջազգային զանգվածային լրատվամիջոցներով: Մի քանի շաբաթ ծաղրանկարների թեման ՋԼՄ-նե-

²⁵ How a meeting of leaders in Mecca set off the cartoon wars around the world, <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/how-a-meeting-of-leaders-in-mecca-set-off-the-cartoon-wars-around-the-world-466109.html>

²⁶ Rynning S., Muhammad Cartoons in Denmark: From Freedom of Speech to Senmark's Biggest International Crisis Since 1945, UNISCI Discussion Papers, May, 2006, No.11, <http://revistas.ucm.es/index.php/UNIS/article/viewFile/UNIS0606230011A/28094>

²⁷ Նույն տեղում:

²⁸ Arab Ministers Condemn Cartoons, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4668068.stm

²⁹ Նույն տեղում:

³⁰ Rennie D., Day of Anger Threatened over Cartoons of Prophet, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/1509559/Day-of-anger-threatened-over-cartoons-of-Prophet.html>

³¹ Նույն տեղում:

³² Muslim Cartoon Row Timeline, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4688602.stm

րում ամենաառաջնայինն էր և նույնիսկ հետ էր մղել իրաքյան թեման: Արդյունքում, բռնությունների ծավալման հետևանքով մահացավ մոտ 200 մարդ, տեղի ունեցան հարձակումներ դանիական դեսպանատների վրա (մասնավորապես՝ Սիրիայում, Լիբանանում, Ինդոնեզիայում, Պակիստանում փետրվարի 4-5-ը), որոշ եվրոպական դիվանագիտական առաքելությունների, նաև՝ եկեղեցիների և քրիստոնյաների վրա: Ցուցարարները Ղազայից մինչև Ջակարտա այրում էին Դանիայի դրոշն ու Ռասմուսենի խրտուկիկը: Մուսուլմանական առանձին երկրներ (մասնավորապես՝ Սիրիան, Լիբանանը, Սաուդյան Արաբիան, Իրանը) իրենց երկրներում փակեցին Դանիայի դեսպանությունները: Դանիային հասցված ամենաշոշափելի վնասը դանիական ապրանքների դեմ 2006 թ. հունվարի 26-ից Սաուդյան Արաբիայից սկսված արաբական բոյկոտն էր, որից դանիական բիզնեսը մոտ մեկ մլրդ դոլարի վնաս կրեց³³: Հատկանշական է, որ ծաղրանկարային ճգնաժամն ակտիվացրեց իսլամական կրոնա-քաղաքական ծայրահեղական կազմակերպություններին, այդ թվում՝ Մուսուլման եղբայրներին, որոնց պատկերացումները Արևմուտք-իսլամ անտագոնիզմի մասին նոր թափ ստացան³⁴:

Բողոքի գործողություններին զուգահեռ արաբական մուսուլմանական առանձին շրջանակներում քննադատություններ հնչեցին ծաղրանկարների շուրջ առաջացած բռնությունների դեմ: Օրինակ՝ հորդանանյան թերթերից մեկն արտատպեց 12 ծաղրանկարներից երեքը՝ նշելով, որ հրապարակվածն ընդամենը ծաղրանկարներ էին, որոնք վիրավորական էին, սակայն դրանց հրապարակումն արժանի չէր բարձրացված աղմուկին: Հարկ է նշել նաև, որ ծաղրանկարների դեմ տեղի ունեցած ցույցերին մասնակցել են թվով քիչ մարդիկ թե՛ մուսուլմանական երկրներում, թե՛ Եվրոպայում³⁵:

Դանիայի վարչապետ Անդերս Ֆոգ Ռասմուսենը Դանիայի շուրջ առաջացած միջազգային ճգնաժամը համարեց ամենածանրը Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից ի վեր: 2006 թ.

³³ Rynning S., Muhammad Cartoons in Denmark: From Freedom of Speech to Senmark's Biggest International Crisis Since 1945, UNISCI Discussion Papers, May, 2006, No.11, <http://revistas.ucm.es/index.php/UNIS/article/viewFile/UNIS0606230011A/28094>

³⁴ Guitta O., The Cartoon Jihad, The Muslim Brotherhood's project for dominating the West, The Weekly Standart magazine, FEB 20, 2006, VOL. 11, NO. 22, <http://www.weeklystandard.com/Content/Public/Articles/000/000/006/704xewyj.asp>

³⁵ Հովհաննիսյան Դ., Գլոբալ հակամարտությունը և ծաղրանկարային պատերազմը, Հանրապետական, թիվ 2/33/, 2006:

հունվարի 31-ին Յիլանդս-փոսթենը պաշտոնապես ներողություն խնդրեց մուսուլմաններից, ինչը ողջունեց վարչապետ Ռասմուսենը՝ նշելով, որ ինքն այնուամենայնիվ չէր կարող դա անել թերթի անունից: Նա նաև ավելացրեց, որ հարգանք ունի կրոնների նկատմամբ և երբեք չէր ներկայացնի Մուհամեդին կամ Հիուսին վիրավորական կերպով³⁶:

Նշենք, որ 2005-ի դեկտեմբերի 27-ին դանիական ոստիկանությունը սկսել էր Յիլանդս-փոսթենի դեմ հետաքննությունը, սակայն հանցակազմի բացակայության պատճառով 2006 թ. հունվարի 6-ին գործը կարճվել էր: Իսկ ահա հունվարի 1-ին Ռասմուսենը ամանորյա շնորհավորանքի ժամանակ ամփոսանք էր հայտնել, որ ծաղրանկարները վիրավորել են մարդկանց³⁷:

Շուտով, ի համերաշխություն դանիացի լրագրողների, բազմաթիվ թերթեր, բայց և հատկապես Եվրոպայում, արտատպեցին ծաղրանկարները: Քաղաքական ու հասարակական մի շարք գործիչներ հանդես եկան ի պաշտպանություն Դանիայի: Բացի այդ՝ ԱՄՆ-ում սկսվեց «Գնիր դանիականը» միջազգային շարժում, որը կոչ էր անում գնելու դանիական ապրանքներ: Սակայն նույն Արևմուտքում և արևմտյան մամուլում ևս հնչեցին ծաղրանկարները քննադատող տեսակետներ: Ըստ այդմ՝ խոսքի ազատությունը նույնպես պետք է սահմանափակվումներ ունենար³⁸ կամ արդյո՞ք խոսքի ազատությունը ենթադրում էր վիրավորական նկարներ, որ ոչ մի կապ չունեն այն իրողության հետ, ինչը ցանկություն կար ներկայացնելու³⁹:

2006 թ. փետրվարի 19-ին Յիլանդս-փոսթենի մշակութային խմբագիր Ֆլեմինգ Ռոսը «Վաշինգտոն փոսթում» հանդես եկավ «Ինչու՞ տպեցի այդ ծաղրանկարները» հրապարակմամբ⁴⁰, ներկայացնելով իր որոշման պատճառները, որոնցից էին՝ կոտրել իսլամական տաբուները և իսլամի շուրջ ազատ բանավեճ ձևա-

³⁶ Watt N., Danish paper sorry for Muhammad cartoons, <http://www.theguardian.com/media/2006/jan/31/religion.saudi-arabia>

³⁷ Чапнин С., Ислам в Европе: манипуляции общественным мнением, http://chapnin.ru/articles/islam_in_europe_53/

³⁸ Esposito J., Muslims and the West: A Culture War?, <http://www.commongroundnews.org/article.php?id=1484&lan=en&sp=0>

³⁹ Levine M., Cartoongate and the Long Road to Civilization, <http://www.beliefnet.com/Faiths/Islam/2006/02/Cartoongate-And-The-Long-Road-To-Civilization.aspx?p=2>

⁴⁰ Why I Published Those Cartoons, By Flemming Rose, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/02/17/AR2006021702499.html>, Sunday, February 19, 2006.

վորել⁴¹: Խմբագիրը մուսուլմաններին տեղեկացնում էր, որ թերթը Դանիայի թագավորական ընտանիքի անդամների կերպարներով ևս ծաղրանկարներ է տպագրել: «Մենք ինտեգրում ենք ձեզ ծաղրանկարների դանիական ավանդույթի մեջ, որովհետև դուք մեր հասարակության մի մասն եք, ոչ թե օտարներ... Ծաղրանկարներն ավելի ներգրավում, քան հեռացնում են մուսուլմաններին», — նշված էր հրապարակման մեջ⁴²:

Ի դեպ, թե՛ Յիլանդս-փոսթենի հունվարի 31-ի պաշտոնական ներողությունը և թե՛ նշված հրապարակումը դանիացի մուսուլմաններին արված այլևս ուշացած փոխգիշում էր, նրանց հետ հաշտության եզրեր փնտրելու ցանկություն, որը միևնույն ժամանակ նպատակ ուներ մեղմել Դանիայի շուրջ առաջացած ճգնաժամը:

Հարկ է նշել, որ մինչև ծաղրանկարները Եվրոպայում առանձին հասարակական-քաղաքական ու մշակութային գործիչներ մեղադրվել են իսլամական սրբությունները վիրավորելու մեջ: Հատկապես ողբերգական էր հոլանդացի ռեժիսոր Թեո վան Գոգի սպանությունը, որը 2004 թ. նոյեմբերի 2-ին իրականացրեց հոլանդացի մի մուսուլման ծայրահեղական: Ոչ պակաս աղմկահարույց էր քաշմիրական ծագում ունեցող բրիտանացի մուսուլման Սալման Ռուշդիի «Սատանայական բանաստեղծությունների» պատմությունը, որի հրապարակումից հետո 1988 թ. Այաթոլլա Խոմեյնին գրողին մեղադրեց անհավատության մեջ և դատապարտեց մահվան: Ծաղրանկարների հեղինակներին դատապարտեցին թալիբները և 100 կգ ոսկի խոստացան մահապատիժն իրականացնողին⁴³:

⁴¹ Խմբագրին մտահոգել էր այն հանգամանքը, որ Դանիայում շատ արվեստագետներ խուսափում էին իրենց անունը հրապարակել իսլամին առնչվող իրենց իսկ հեղինակած գործերում՝ մտավախություն ունենալով սեփական անվտանգության համար: Արդյունքում, թերթի խմբագիրն առաջարկել է 25 ծաղրանկարչի պատկերել Մուհամեդ մարգարեին ըստ իրենց պատկերացման: Արձագանքել են 12-ը, որոնց աշխատանքներն էլ տեղ են գտել թերթում: Խմբագրի կարծիքով՝ ծաղրանկարիչներն իսլամին մոտեցել էին այն նույն տեսանկյունից, ինչ՝ քրիստոնեությանը, բուդդիզմին, հինդուիզմին և այլ կրոններին: Նա նաև նշում էր, որ թյուրլմբռնումների տեղիք է տվել մանավանդ այն ծաղրանկարը, որում Մուհամեդը պատկերված էր գլխին ռումբ: Մինչդեռ իրականում դրանում քննադատության թիրախ էր ոչ թե իսլամի մարգարեն՝ որպես ահաբեկիչ, այլ՝ իսլամի անվան տակ ահաբեկչություն կատարողները:

⁴² Why I Published Those Cartoons, By Flemming Rose, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/02/17/AR2006021702499.html>, Sunday, February 19, 2006.

⁴³ Taliban promises 100kg of gold for cartoonist's head, <http://english.pravda.ru/world/asia/09-02-2006/75659-taliban-0/>

Առանձին տեսակետների համաձայն՝ «ծաղրանկարային պատերազմի» իրական շարժառիթները կարող էին կապված լինել քաղաքական շահարկումների հետ: Ըստ այդմ՝ ծաղրանկարների խնդիրն նման հնչեղություն կարող էին տալ միջազգային առանձին դերակատարներ, օրինակ՝ Իրանը և ԱՄՆ-ը⁴⁴: Ծաղրանկարային ճգնաժամի օրերին ՄԱԿ-ի օրակարգում էր Իրանի միջուկային թղթապանակը: Հակաիրանական քայլերին հակազդելու համար Իրանը կողմ էր ԱՄՆ-ի դեմ ուղղված բոլոր հնարավոր միջազգային ծրագրերին: Սակայն նրա համար հատուկ նշանակություն ունեին իսլամական գլոբալիզացիոն ծրագրերը⁴⁵:

Իր հերթին, ԱՄՆ-ը ձգտում էր պահստավելու Իրանի միջուկային ծրագրերի վերաբերյալ ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի մշտական անդամների, ինչպես նաև ԵՄ-ի աջակցությունը: Իրականում, եվրոպական երկրների անմիջական շահերից էր բխում Իրանի հետ բնականոն հարաբերությունների պահպանումը՝ վերջինիս նավթային և գազային պաշարներից օգտվելու համար, ինչը թույլ կտար պլանավորել եվրոպական տնտեսության զարգացման դինամիկան՝ չափից ավել կախվածության մեջ չընկնելով Ռուսաստանից⁴⁶:

«Ծաղրանկարային պատերազմի» պատճառների և հետևանքների վերլուծության տեսանկյունից հետաքրքրական և արժեքավոր թեզեր է պարունակում դանիացի գիտնական, կրոնների պատմության մասնագետ Թիմ Յենսենի բավական ծավալուն հետազոտությունը⁴⁷: Դրանում հեղինակը նշում է, որ խնդիրն այդքան մեծ հնչեղություն չէր ստանա, եթե Արևմուտքի և իսլամական աշխարհի միջև խորքային խնդիրներ չլիներին⁴⁸:

Այս տեսանկյունից հետաքրքրություն է ներկայացնում նաև այն փաստը, որ աշխարհիկ հիմքեր ու ավանդույթներ ունեցող Ադրբեջանում ևս 2006-ի սկզբին կազմակերպվեցին բողոքի անախադեպ ակցիաներ՝ ընդդեմ ծաղրանկարների: Փետրվարի 7-ին

⁴⁴ Հովհաննիսյան Դ., Գլոբալ հակամարտությունը և ծաղրանկարային պատերազմը, Հանրապետական, թիվ 2/33/, 2006:

⁴⁵ Նույն տեղում, էջ 32:

⁴⁶ Նույն տեղում, էջ 33:

⁴⁷ Jensen T., The Cartoon Crisis Revisited: A Danish Perspective, Real Instituto Elcano, ARI 65/2006 - 2.6.2006, http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_eng/Content?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_in/zonas_in/europe/ari+65-2006

⁴⁸ Jensen T., The Cartoon Crisis Revisited: A Danish Perspective, Real Instituto Elcano, ARI 65/2006 - 2.6.2006, http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_eng/Content?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_in/zonas_in/europe/ari+65-2006

Բաքվում, իսկ հետո շիայական արմատական տրամադրություններով հայտնի Նարդարանում տեղի ունեցած ցույցերի ժամանակ այրվեցին ԱՄՆ-ի, Իսրայելի, Դանիայի, նաև՝ Հայաստանի և Շվեյցարիայի դրոշները: Փետրվարի 11-ին «Յենի խաբար» քիչ հայտնի ադրբեջանական թերթը հրապարակեց Հիսուս Քրիստոսի և Մարիամ Աստվածածնի ծաղրանկարները⁴⁹:

Միանշանական է, որ «ծաղրանկարային պատերազմը» բարդ հանգրվանի առաջ կանգնեցրեց դանիական կառավարությանը՝ բացասական ազդեցություն ունենալով Դանիայի միջազգային վարկանիշի վրա: Իրողությունները հետադարձ հայացքով արժևորելու տեսանկյունից հետաքրքրություն է ներկայացնում մի շատ ուշագրավ փաստ՝ կապված բանավեճի մասնակիցներից մեկի՝ Ահմադ Աքարիի հետ: «Ծաղրանկարային պատերազմից» յոթ տարի անց՝ 2013 թ. օգոստոսին, Ահմադ Աքարին հանդես եկավ անսպասելի հայտարարությամբ: Նա, ով ժամանակին խստորեն քննադատել էր թերթի հրապարկումը և նպաստել խնդրի միջազգայնացմանը, հայտարարեց, որ Յիլանդս-փոթենն իրավունք ուներ նման հրապարակում անելու⁵⁰: Աքարին խոստովանեց, որ ուղևորությունները նույնպես սխալ էին: Նա նույնիսկ անձամբ ներողություն խնդրեց Քուրտ Վեսթերգարդից⁵¹, ով գծագրել էր ամենասուր ծաղրանկարներից մեկը, որում Մուհամեդ մարգարեի թուրքանի վրա պատկերված էր ռումբ:

«Ծաղրանկարային պատերազմը» ի ցույց դրեց այն հակասությունները, որ գոյություն ունեին իսլամական և արևմտյան արժեքային համակարգերի միջև: Այն ընդգծեց իսլամական կրոնական և մշակութային իրողությունների նկատմամբ մուսուլմանների ցավագին ընկալումները՝ ընդհանուր առմամբ հակադրելով խոսքի ազատությունն ու կրոնական սրբությունները: Ըստ էության, առնչվելով Դանիայի մուսուլմաններին, այն իրականում մեկ անգամ ևս ի հայտ բերեց մուսուլման ներգաղթյալների և ընդհանրապես Եվրոպայում իսլամի ներկայության դեմ հարաճուն բողոքի տրամադրությունները, որոշ իմաստով նաև այն խտրականությունը, որ գոյություն ուներ Հին մայրցամաքում:

Ծաղրանկարների դեմ մուսուլմանական երկրներում տեղ

⁴⁹ Юнусов А., Исламская палитра Азербайджана, Институт мира и демократии, Б., 2012, с. 11.

⁵⁰ Ahmad Akkari, Danish Muslim: I was wrong to damn Muhammad cartoons, <http://www.theguardian.com/world/2013/aug/09/ahmad-akkari-islam-danish-cartoons-muhammad>

⁵¹ Վեսթերգարդը մշտապես դանիական ոստիկանության հսկողության ներքո է: Տե՛ս նաև http://chapnin.ru/articles/islam_in_europe_53/

գտած արձագանքներն ու բողոքի ակցիաները խոսում են թե՛ տվյալ պետությունների, թե՛ միջազգային հարաբերություններում իսլամական գործոնի ակտիվացման, ինչպես նաև մուսուլմանների շրջանում կրոնական արմատական տրամադրությունների հարաճուն ընդլայնման մասին:

Հարկ է նշել, որ մուսուլմանական երկրներում ծաղրանկարների շուրջ առաջ եկած լարվածությանը նախորդել էին 2001 թ. սեպտեմբերի 11-ը, 2003 թ. Իրաք ամերիկյան ներխուժումը, իրաքյան գործընթացներում ԵՄ երկրների մասնակցությունը, Աֆղանստանում ԱՄՆ-ի ռազմական գործողությունները, իսլամի դեմ ԱՄՆ-ի և ընդհանրապես Արևմուտքի քարոզչությունը և այլն:

Սխալ է «ծաղրանկարային պատերազմը» համարել իսլամական և ոչ իսլամական աշխարհի միջև անշրջելի անջրպետի կամ քաղաքակրթությունների բախման արդյունք: Ավելի հավանական է, որ ծաղրանկարների խնդրին քաղաքական հնչեղություն տրվեց: Թե՛ Դանիայում, թե՛ դրա սահմաններից դուրս հնչած առանձին տեսակետների համաձայն՝ ծաղրանկարների վեճը չէր ընդլայնվի, եթե վարչապետ Ռասմուսսենն ավելի ճկուն գտնվեր, հանդիպեր դեսպաններին, փորձեր գտնել խնդրի փոխզիջումային տարբերակներ: